

Inbreng in raadsinformatiebijeenkomst over beleidsnota Samen Stad Maken

21 mei 2024

Wat mij opvalt als ik naar samenwerking tussen overheid en samenleving kijk, is dat daar door veel gemeenten stevig op wordt ingezet, ook in uw gemeente! Tegelijk lijkt het vertrouwen onderling steeds verder af te nemen. Als ik bewonersinitiatieven vraag wat hun grootste belemmering is, hoor ik 9 van de 10 keer: “de gemeente”. En ook ambtenaren die ik spreek laten nogal eens hun ongenoegen over bewoners horen.

Hoe kan dit? Dat heeft in mijn ogen te maken met dat er sprake is van een paradigmashift, die niemand lijkt te zien. Die paradigmashift betreft een muur tussen overheid en samenleving, die er eigenlijk helemaal niet is. Maar **iedereen denkt dat die muur er is en handelt daarnaar**. Daardoor worden zaken óf door de overheid, óf door bewoners opgepakt. Maar vrijwel nooit samen, op basis van gelijkwaardigheid.

Bij burgerparticipatie doen bewoners een beetje mee met de overheid. Bij overheidsparticipatie doet de overheid een beetje mee met de samenleving. Bij de in mijn ogen sterk polariserende right-to-challenge – in Utrecht: bewonersbod – is de samenleving uiteindelijk zelf aan zet. Bij het burgerberaad – op zich een mooi model – gooit de overheid een vraag over de muur, waarna bewoners een antwoord teruggooien. En zelfs bij het – ook hier in Utrecht – veelgeroemde model Peel en Maas ontbreekt gelijkwaardige samenwerking tussen overheid en samenleving.

Als ik iets heb geleerd de afgelopen 7 jaar, dan is dat: **mensen willen best meedénken met plannen van anderen, maar vooral meedóén met hun eigen plannen**. Pas als ze zich eigenaar voelen van een plan, zijn ze er echt mee verbonden. Dat geldt voor bewoners en ook voor ambtenaren. Die verbondenheid geeft vertrouwen. En omgekeerd: de afwezigheid ervan voedt het wantrouwen.

Waar komt die muur vandaan? Die vind zijn oorsprong in het feit dat overheden traditioneel top-down werken. De overheid bepaalt en de samenleving heeft te volgen. Steeds vaker ziet men in dat dit niet meer werkt. Dan wordt bottom-up werken als de oplossing gezien. En niemand lijkt door te hebben dat bottom-up precies hetzelfde probleem heeft als top-down, maar dan omgekeerd: de samenleving bepaalt en de overheid heeft te volgen. De muur blijft intact.

Terwijl het anders kan. Madelon Eelderink – auteur van het Handboek Participatief Actieonderzoek – introduceerde daar de term community-up voor. **Bij community-up bepalen top en bottom samen wat ze gaan doen en voeren dat vervolgens ook samen uit**. En daar waar dit lukt, gebeuren de mooiste dingen. Want overheid en samenleving vullen elkaar dan geweldig aan.

In het kompasteam hebben we hier uitgebreid over gesproken. In het kompas is dit terug te zien. De kant waar de overheid eigenaar is, is sprake van top-down. Daar waar de samenleving eigenaar is, is sprake van bottom-up. Daar waar overheid en samenleving samen eigenaar zijn, is sprake van community-up. Dat lijkt maar een klein stukje in het midden, maar feitelijk hebben we met elkaar vastgesteld dat dat het uitgangspunt zou moeten zijn. Dán ben je samen de stad aan het maken. Alleen als samen niet lukt, kun je naar links of naar rechts bewegen in het kompas.

Gelijkwaardige samenwerking vereist wel het een en ander met betrekking tot houding en gedrag. Daar hebben we in het programma “Grip op Loslaten” van A&O fonds Gemeenten expliciet op ingezet. Bij ieder van de 8 deelnemende gemeenten hebben we 16 mensen getraind in Participatief Actieonderzoek (PAO), zodat ze bij de toepassing zouden ervaren wat dat vraagt aan houding en gedrag.

Alle deelnemers vertelden ons onveranderd dat ze het traject geweldig vonden, maar dat ze er in de praktijk niets mee konden. Omdat ze van bovenaf nog steeds op de traditionele manier werden aangestuurd. We zijn toen workshops gaan houden met directies en colleges. Die hadden enorm effect! Bij die gemeenten waar we de top mee konden nemen, kregen de deelnemers echt de ruimte met mooie resultaten als gevolg.

Dit laat zien dat de transitie die met de beleidsnota Samen Stad Maken wordt ingezet, niet alleen iets voor uitvoerende ambtenaren is. Het **betekent ook iets voor de directie, voor het college en voor u als raad**. Alleen als u ruimte geeft aan deze ontwikkeling maakt zij echt een kans.

Ik sluit af met de vraag of dit wel echt nodig is. Ik persoonlijk denk van wel. Ik zie daarbij twee belangrijke redenen:

Ten eerste is er het probleem van beschikbare menskracht. Ook uw gemeente worstelt neem ik aan met onvervulde vacatures. Uw organisatie heeft ongeveer 5.500 medewerkers. De Utrechtse samenleving heeft rond de 375.000 “medewerkers”! **Als ruim 1% daarvan mee gaat doen, hebt u bijna een verdubbeling van uw personeelsbestand**. En het kost u iets. Alleen, u voert geen beoordelingsgesprekken met ze, u kunt ze niet vertellen wat ze moeten doen. Maar door samen op zoek te gaan naar hoe je elkaar kunt versterken, kun je samen veel meer bereiken!

De andere reden is dat veel problemen niet meer door een gemeente zelf zijn op te lossen. Je hebt de samenleving nodig. Kijk naar het sociaal domein. Het werken daar kenschetst zich door **“dweilen met de kraan open”**. We wachten tot mensen in de problemen komen en dan gaan we ze helpen. Ik nodig u allen uit om de beleidsdocumenten van de gemeente met betrekking tot het sociaal domein te nemen, daar overal het woord zorg te vervangen door dweilen en eens op u in te laten werken wat daar feitelijk staat.

Als mijn bad over stroomt, draai ik eerst de kraan dicht. Natuurlijk ga ik daarna dweilen, dat is ook nodig. Maar pas nadat ik de kraan heb aangepakt. En als ik erachter kom dat ik niet tegen de stroom op kan dweilen, ga ik geen discussie aan over of we de kamer van de kleinste moeten opofferen. Nee, de focus ligt eerst op het dichtdraaien van de kraan.

In het sociaal domein **kun je de kraan als gemeente niet zelf dichtdraaien**. Daar is de samenleving bij nodig. De samenleving kan het echter ook niet alleen (anders had ze dat al wel gedaan). Dus daar is community-up de enige weg. En dus het midden van het kompas van Samen Stad Maken.

Mijn conclusie ten aanzien van de beleidsnota Samen Stad Maken is dat deze een heel goede basis legt voor een betere samenwerking tussen gemeente en samenleving. Daarmee brengt dit Utrecht op dit onderwerp in de voorhoede van gemeenten in Nederland.

Bestuurder Stichting Omzien en SevenSenses

Auteur van “Van CEO naar tuinman” (Business Contact 2014)

7 jaar ervaring met betrekking tot samenwerking overheid en samenleving, o.a. als

- mede-aanjager van Samen Duurzaam Zeist;
- architect van het programma “Grip op Loslaten” van A&O fonds Gemeenten;
- adviseur voor Doe Maarn Mee (co-creatietraject gemeente Utrechtse Heuvelrug).